

ATATÜRK DÖNEMİ (1923–1938) İLKOKULLARDA COĞRAFYA EĞİTİMİ

(Atatürk Period (1923–1938) of Geography Education in Primary
School)

Dr. Erol KAPLUHAN

e-mail:erkapluhan@hotmail.com

ÖZET

Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan eğitimle ilgili kurumlar ve gerçekleştirilen yenilikler dikkatle incelendiğinde, benimsenen eğitim anlayışının ulus devlet karakterine uygun bir Cumhuriyet Eğitimi olduğu görülür. Mustafa Kemal ve arkadaşlarının, yeni kurulan Cumhuriyeti sağlam temeller üzerine oturtmak ve ona sahip çıkan kuşaklar yetiştirmek için bunu gerekli gördükleri açıktır. Bu özellik, Cumhuriyet'in ilk resmi belgelerinde de açıkça görülmektedir. Bu çalışmada Cumhuriyetin ilk yıllarından Atatürk'ün hayata veda ettiği 1938 yılına kadar olan sürede Türkiye'de ilkokullarda Coğrafya eğitimi incelenmiş ve Atatürk Dönemi olarak adlandırılan bu dönemde bu alanda yapılan yenilik ve değişiklikler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk Dönemi, İlkokul, Coğrafya Eğitimi

ABSTRACT

What's new in the early years of the republic on education and careful examination of established institutions, educational approach adopted in accordance with the character of the nation state is seen as a Republican Education. Mustafa Kemal and his friends, established a new build on a solid foundation of the Republic and the generations to train with him to open it deems necessary. This feature is clearly seen in the Republic, the first official documents. In this study, the first years of the republic until 1938 when Atatürk died in Turkey during the period examined in primary education in Geography and the so-called era of Atatürk during this period of innovation in this area and tried to determine the changes.

Keywords: Ataturk Period, Primary School, Geography Education

1.GİRİŞ

İlköğretimin toplum ve birey için taşıdığı önem her türlü tartışmanın dışında tutulmaktadır. Çünkü ilköğretim çocuk için gerçek fırsat eşitliği ve şanstır. Çocuğun yaşadığı topluma ait bir varlık ve öge olması ancak ilköğretim sayesinde olmaktadır. O yüzden de eğitimin bu kademesi, çoğu ülkede olduğu gibi ülkemizde de, “temel eğitim” olarak adlandırılmaktadır. Bu önemi nedeniyledir ki, ilköğrenim hakkı bizim Anayasamızın 42. maddesinde olduğu gibi, hemen bütün ülke Anayasalarında garanti altına alınmış ve eğitimin bu kademesinin istisnasız herkese zorunlu ve parasız olduğu vurgulanmış, bunun sağlanmasının da devletlerin görevi olduğu belirtilmiştir.

Cumhuriyet öncesinde eğitim milli, laik ve çağdaş değildi. Bu üç çeşit okul üç ayrı dünya görüşüne sahip insan yetiştiriyordu. Ülkenin vatandaşları arasında kültür birliği ve ülkü birliği yoktu. Bu durum, toplumda mevcut kültürel çelişkileri daha da artırıyor, milli birlik ve bütünlüğü ciddi bir şekilde zedeliyordu (Çaycı, 2002;161)

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan beri aşağı-yukarı her köy ve mahallede en az bir tane olan sıbyan mekteplerinde eğitim-öğretimin esası, dinin ve ahlakın öğretilmesinden ibaretti (Ergin,1977, C:1; 86). Bu nedenle Coğrafya dersi yoktu. Coğrafya dersi esaslı olarak sıbyan mekteplerine 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'yle girmiştir.

Atatürk; iyi eğitim görmüş, bilinçli bir toplumun varlığını, yeni inkılâpların ve Cumhuriyet yönetiminin yerleşmesi ve yaşamasının ön şartı olarak görüyordu. Cumhuriyet dönemi diğer tüm alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da ilklerin ve yeniliklerin olduğu bir dönem olmuştur. Eğitim alanında yapılan yenilikler öncelikle ilköğretim kademesindedir veya ilköğretim kademesini diğer kademelere göre daha fazla etkilemiştir. Çünkü Atatürk eğitim sisteminin ülkemizin ihtiyaçlarına ve çağın gereklerine uygun olarak yeni baştan kurulmasını ve bu eğitimin aynı zamanda toplumun bütün kesimlerine yaygınlaştırılması gerektiğini düşünüyordu.

Cumhuriyetin ilk yılları her alanda yokluk yıllarıdır. Savaştan yeni çıkıldığından madde ve insan kaynağının büyük bir kısmı yitirilmiştir. Ama en önemli kayıp o devirde en çok ihtiyaç duyulan yetişmiş insan gücü (öğretmen, mühendis doktor, subay) Çanakkale'de,

Sakarya'da kaybedilmiştir. Savaşın en büyük kaybı budur. Bu kayıp sosyal, ekonomik, kültürel alanlardaki başlatılacak hamleleri geciktirdiği, kısıtladığı gibi eğitim alanında da yeniliklerin gecikmesine, uygulamaların güçlükle yürütülmesine neden olmuştur. İlköğretim alanında mevzuatta ve uygulamada birçok yeni başlangıçlar yapılması zorunlu iken yetişmiş eğitimci insan gücü kaybı imkânların çok çok ötesinde zorlanmasını gerekli kılmıştır. Fakat her şeye rağmen o dönem şartları göz önüne alındığında ve yapılanlara da bakıldığında yapılabileceğin en iyisi yapılmaya çalışılmıştır diyebiliriz. Bunda Atatürk'ün liderliğinin, sorunları gerçekçi bakmasının, çözüm önerileri üretmesi ve en önemlisi korkusuzca uygulamaya koymasının rolü büyüktür İlköğretim mevzuatında yapılan değişiklikler şunlardır:

— 1924 anayasasınının 87. maddesinde ilköğretimin zorunlu ve parasız olacağı belirtiliyordu.

— 3 Mart 1924 yılında kabul edilen “Tevhid-i Tedrisat” la eğitimde ikilik ortadan kaldırılarak devlet kontrolü sağlanmıştır. Bu kanunla ayrıca “toplu öğretim” esası getirilmiştir.

— 1926'da kabul edilen 789 sayılı maarif teşkilatı kanununun 20 ve 21. maddesine göre maarif eminlikleri kurularak denetimde yetki yerleştirilmiştir.

— 1928'de “Latin Harfleri kabul edilerek Türk diline uygun alfabe ve okuma-yazmayı kolaylaştırma sağlanmıştır.

— 1929'da “İlk Mektep Talimatnamesi” yayımlanmıştır. Mevzuatta yeni rejime uygun olarak düzenlemeler yapılarak uygulamaya yenilik ve yön verilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde genel ilkokullara “ilkokul” denmiş ve süresi 5 yıl olarak belirlenmiştir.

Cumhuriyetin ilk yılları; ilköğretimin düzenlenmesi, programlarının geliştirilmesi ve ilkokul öğretmeni yetiştirme çalışmaları ile geçmiştir. Atatürk öğretim programlarını geliştirme çalışmaları ile de yakından ilgilenmiştir. Program geliştirme, Atatürk'ün şu sözlerinde belirginleşir: “Hükümetin en verimli ve en önemli vazifesi millî eğitim ile ilgili işlerdir. Bu işlerde başarılı olabilmek için öyle bir program takip etmeye mecburuz ki, o program milletimizin bugünkü haliyle sosyal, hayatî ihtiyacıyla, çevre şartlarıyla ve çağın gerekleriyle tamamen uyumlu olsun.” (Çoban, 2001). Cumhuriyet ilanının hemen ardından,

ilköğretimin 7 ile 14 yaş arasındaki çocuklar için parasız ve zorunlu hale getirildiği 1924 Anayasasında belirtilmişti. Ancak köy okullarının en az 3 yıllık olması kabul edilmişti. İlköğretim; nüfus yapısının gereklerine, ekonomik ihtiyaçlara ve kültürel değişmelere uymak ve karşılamak üzere yapılandırılmıştı (Kodamanoğlu, 1963).

Atatürk Dönemi ilköğretimde aralarda taslak niteliğinde olanların dışında 1924, 1926, 1936 olmak üzere belli başlı üç program uygulamaya konmuştur. Söz konusu programlardan çalışmamız kapsamında olan 1924, 1926 ve 1936 yılı programları ve 1939 Köy İlkokul Programı aşağıda sırasıyla ele alınarak Coğrafya dersleri açısından özellikleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

2. 1924 İLKOKUL MÜFREDAT PROGRAMI

Cumhuriyetin ilânı ile birlikte eğitimde hızlı bir yenileşmeye gidilmişti. Bu kapsamda İkinci İlmiye Heyeti tarafından, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ihtiyacı ve şartları düşünülerek İlk Mektep Müfredat Programı hazırlanmıştı. Bu programda devreler ortadan kaldırılmış ve beş sınıf bir bütün olarak ele alınmıştır. Daha çok Cumhuriyet'e geçiş niteliğinde olan bu programın başka bir özelliği ise dönemin koşullarına uygun olarak kız ve erkek öğrenciler için ayrı olarak hazırlanmış olmasıydı (Cicioğlu, 1985; 94).

1924 ilkokul müfredatı, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim ve öğretim anlayışı, ihtiyacı ve şartları düşünülerek hazırlanmıştır. 1924 ilkokul müfredatında, ders isimleri önceki müfredattan büyük bir değişiklik içermese de asıl değişiklik ders konularında gerçekleştirilmiştir. Proje niteliğinde olan 1924 müfredatı iki yıl uygulamada kalmıştır. 1924 müfredatındaki doğa incelemesi, ziraat, sağlık bilgisi, ahlak sohbetleri ve yurttaşlık bilgisi, tarih ve coğrafya derslerinin konuları genel olarak hayat bilgisi dersi içeriğine niteliğindedir. Özellikle ahlak sohbetleri ve yurttaşlık bilgisi dersi ile tarih dersi konuları içerisinde Cumhuriyet'in anlam ve önemine ve yakın tarihte olup bitenlere ağırlık verilmiştir. Ayrıca okuma parçalarının ahlaki ve edebi bir değerinin olması yanında, ulusal tarih ve özellikle Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet ilkeleriyle ilgili olması istenmiştir.

Bakanlık, 1924–1925 öğretim yılından itibaren, Heyet-i İlmiye'ye onaylattığı, ilköğretimin, altı yıldan beş yıla indirilmesi kararını da

tartışmalar içinde uygulamaya başlamıştı (Ergün, 1997); böylece Osmanlı döneminde altı yıl olan ilkokul süresi beş yıla indirilerek devreler ortadan kaldırılmış ve beş sınıflı bir bütün olarak ele alınmıştı. 1924 erkek ilk mektep programının haftalık ders dağıtım çizelgesi Tablo-1’de sunulmuştur.

Tablo -1 1924 Erkek İlk Mektepleri Programı Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi						
DERSLER		1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	4.Sınıf	5.Sınıf
Türkçe	Elifbe	12	-	-	-	-
	Kıraat (İnşat ve temsil)	-	4	3	2	2
	İmla	-	2	2	1	1
	Tahrir	-	1	-	2	2
	Sarf	-	-	-	1	1
Kur’an-ı Kerim ve Din Dersleri		-	2	2	2	2
Tarih		-	-	1	2	2
COĞRAFYA		-	-	1	2	2
Tabiat Tetkiki, Ziraat, Hıfzısıhha		3	3	2	2	2
Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye		1	1	1	1	1
Resim		2	2	2	2	2
Musiki		2	2	2	1	1
Terbiye-i Bedeniye		2	2	2	1	1
Kaynak: Çelenk, Tertemiz, Kalaycı, 2000						

Tablo-1’den de görülebileceği gibi, haftada 26 saat olan 1924 programının Cumhuriyet öncesi programlardan temel farkı çok az sayıda derslerin eklenmesi, değiştirilmesi ve bazı ders konularının Cumhuriyet yönetimine uyarlanmasıydı. Bu programda Coğrafya dersleri haftada; 1. ve 2. sınıflarda verilmemiş, 3.sınıflarda 1 saat 4.ve 5. sınıflarda ise 2’şer saat olmak üzere düzenlenmiştir. 1924 programında dersler arasında ilişki kurulmamış olup, bağımsız olarak ele alınmıştı (Çelenk, vd., 2000). 1924 programı eleştirileri almak üzere eğitim çevrelerine gönderilmişti. Alınan sonuçlar, çocuğa öğretilecek derslerin “çevre” ve “ihtiyaç” ile ilgili olması “toplu öğretime” gidilmesi yönünde görüşün benimsendiğini göstermiş (Gözütok, 2003) ve bu görüşler, 1926 programının hazırlanmasına temel oluşturmuştu.

2. 1926 İLKOKUL MÜFREDAT PROGRAMI

İlkokulun amaçları, Cumhuriyet'in ilk yıllarında 1926 ilkokul programıyla belirlenmiştir. 1926 yılına kadar 23 Eylül 1913 tarihli “Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu”nun 5. maddesinde belirlenen şekliyle uygulanmıştır. Zamanında geçici kaydıyla çıkarılmış olmasına rağmen Cumhuriyet Döneminde bazı değişikliklere uğrayarak 5.1.1961 ve 22 sayılı “İlköğretim eğitim Kanunu”na kadar devam ettiği görülmektedir (Cicioğlu, 1985; 79).

1926 tarihli İlk Mekteplerin Müfredat Programı'nda ilkokulun amacı şu şekilde belirtilmiştir: “İlk mektebin başlıca maksadı, genç nesli muhitine faal bir halde intibak ettirmek suretiyle iyi vatandaşlar yetiştirmektir.” Böylece ilkokulun etkin ve iyi vatandaş yetiştirmedeki önemi vurgulanmış olmaktadır. Bu programda vatandaşlık eğitimi ile ilgili Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi dersleri yer almaktadır. Buna göre Coğrafya dersinin hedefleri şunlardır (İMMP, 1926; 71).

Programda Coğrafya dersi için gösterilen hedefler şunlardır (İMMP 1926: 75):

- Çocuklara doğup büyüdükleri memleketi tanıtmak ve Türk vatanını sevdirmek
- Vatanın muhtelif yerlerinde yaşayan insanları birbirine tanıtmak, her birinin maişet tarzlarını ve ihtiyaçlarını öğretmek ve aralarındaki rabıta ve muhabbeti arttırmak
- Dünya ve dünyanın şems âlemindeki mevki, hareketleri ve bunun neticeleri, dünya üzerinde vukua gelen coğrafya hadiseleri hakkında malumat vermek ve vatanımızla en çok temas ve münasebeti olan memleketler hakkında biraz daha mufassal olmak üzere dünya üzerindeki diğer memleketleri ve milletleri tanıtmak
- Çocuğu daima görüp temas ettiği eşya ve hadisatın sebeplerini araştırmaya ve hadiseler arasındaki rabıta ve münasebetleri bulup çıkarmaya sevk etmek suretiyle mülhaza ve muhakemelerini kuvvetlendirmek.”

Böylece Coğrafya derslerinde bilimsel bilgi kadar kültür hakkında bilgi edinmek ve araştırma, inceleme, analiz ve sentez gibi becerilerin geliştirilmesine önem verildiği söylenebilir.

1926 program tasarısının en temel özelliği, ilk olarak Türkiye’de birinci kademe için hayat bilgisi dersinin programa girmesi ve hayat bilgisi ile Türkçe derslerinin geniş alan tasarımına uygun bir biçimde tasarlanmasıdır. Geniş alan tasarımı ya da toplu tedris özellikle 20. yüzyılın başlarından itibaren ilkokul düzeyinde çok yaygın bir biçimde kullanılmış bir tasarım biçimi olarak ortaya çıkmıştır.

Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgilerin ders programları ve amaçları 1923 yılına kadar önemli bir değişikliğe uğramamıştır. 1926 yılında Sosyal Bilgiler dersinin amacı ilköğretim okullarının amaçlarını içerisinde yer almıştır. Okulun toplum hayatı ile yakından ilgili bir kurum olarak ele alınması II. Meşrutiyet’in aydınlarından Cumhuriyet’e kalan bir miras olmuştur İyi bir vatandaş yetiştirmeyi hedefleyen okul programları, devletin amaçları doğrultusunda ideolojik eğilimleri yansıtan program tasarımlarını yürürlüğe koyması, okulun devletin ideolojik aygıtlarından biri olmasını sağlamıştır.

Daha önceleri, Bakanlığın komisyonlara hazırlattığı programları artık Bakanlığın yeni bir örgütü olan Talim ve Terbiye Dairesi yapıyordu. Bu Daire, 1924 ilkokul programının kısa sürede hazırlandığını ve üyelerinin karışıklığı yüzünden sorunlu olarak çıktığını belirterek; Fransız, Rus, İtalyan, Yunan, Bulgar, Alman uluslarının ilköğretim programlarından yararlanarak ve Cumhuriyet ilkelerine uygun yeni öğretim yöntemleriyle, altı ay çalışarak “1926 İlk Mektep Müfredat Programı” hazırlamıştı. Program taslak halinde iken, eğitimle ilgili çevrelerden görüş de alınmıştı. Ayrıca her dersin öğretimi için rehberler de hazırlanmıştı. Hazırlanan bu programlar 1925–26 öğretim yılında, seçilen okullarda denenmiş, alınan sonuçlara göre bazı değişiklikler yapılarak, 1927 yılında bütün ilkokullarda uygulanmıştı (Cicioğlu, 1985).

1926 programında Dewey’in “Hayat Bilgisi, toplu öğretim ve iş okulu” kavramlarına yer verilmişti (Cicioğlu, 1985). 1926 programında ilkokullardaki kitap öğretimi geri plâna çekilmiş, kitaplardan teorik bilgiler azaltılarak program çocuğu yaşama hazırlayacak biçimde ve vatana ait görevleri gereği gibi anlatmak esasına göre düzenlenmişti (Ergün, 1997). Programda öğrencinin kişisel ilgisi dikkate alınmış; iş eğitimine önem verilmiş, her dersin amacı ile öğretiminde yöntemler ve araç ve gereçlerden nasıl yararlanılacağı temel hatları ile belirtilmişti. Bunların yanı sıra, derslerin çevre şartlarına göre öğretimi ve geniş imkân

yaratılması görüşü programlara yansıtılmaya çalışılmıştı. Çocuğun gelişim dönemleri dikkate alınarak ilk devrede tek kitap, ikinci devrede ise dersler bağımsız olarak ama aralarında ilişki gözden uzak tutulmadan ve çok kitaplı olarak düzenlenmişti (Çelenk, Tertemiz ve Kalaycı, 2000). Bu program, bugünkü programların dayandığı altı temel esası kapsamı bakımından önemlidir. Sözü edilen temel esaslar şöyledir:

- (1) Toplu öğretim sistemi,
- (2) İlkokulun amaçları,
- (3) Derslerin özel amaçları,
- (4) Öğretimde takip edilecek yollar,
- (5) İlk okuma-yazma öğretiminde uygulanan çözümleme metodu,
- (6) Beş sınıflı ilkokulun birinci ve ikinci devreye ayrılması (Gözütok, 2003).

1926 ilkokul programının 1924 programından farkları şunlardı: 1924 programında dersler yalnızca saat olarak gösterilmişti. 1926 programında ise ders saatlerinin yanı sıra derslerin amaçları ve içerikleri, dersler arasındaki bağıntılar ayrıntılı olarak açıklanmıştı. İlk üç yıl çocuklara verilecek bilgiler Hayat Bilgisi adı altında toplu öğretim ilkelerine göre yani birleştirilmiş olarak düzenlenmişti. Tarih, Din ve Yurt bilgisi dersleri ise çağdaş ihtiyaçlara göre hazırlanmıştı (Ergün, 1997). 1926 yılına kadar İlkokullarda Tabiat Tetkiki, Ziraat ve Hıfzıssıhha, Coğrafya ve Tarih Mebadisi, Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye gibi dersler vardı. 1926 yılında çıkarılan “İlk Mektep Müfredat Programı”nda bu dersler “Hayat Bilgisi” adı altında toplandı. Bu ders ilkokulların I, II ve III. Sınıflarında okutulmaya başlandı. 1926 ilkokul programı haftalık ders dağıtım çizelgesi Tablo-2’de sunulmuştur.

Eski müfredatta (1924) doğa incelemesi, tarih ve coğrafya dersleri ayrı ayrı gösterilmiş olduğu halde yeni müfredatta bunlar, birinci devrede hayat bilgisi adı altında toplanmıştır. Bu ders, eğitimin adeta belkemiği olacak ve diğer dersler daima buna dayanacaktır. Hayat bilgisi öğretiminde daima yerel koşulların dikkate alınması gerektiğinin altı çizilmiştir. Özellikle Coğrafya konularında gözlemin önemi belirtilmiş ve söz konusu gözleminde yer ve zaman konusuna özel önem verilmesi

gerektiği belirtilmiştir. Örneğin, her bir doğa olayının incelenmesinde olayın olduğu an gözlem yaptırılmasının detaylarına yer verilmiştir. Güneş tutulması, kuyruklu yıldızın oluşması, şimşegin çakması, kar ve dolu yağması örneği gibi. Hayat bilgisi dersinde “yakından uzağa” prensibi benimsenmiş ve ders işlenirken doğal ve sosyal çevrenin dikkate alınması istenmiştir (Kültür Bakanlığı Dergisi, 1937).

Tablo 2: 1926 İlkokul Programı Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi						
DERSLER		I.DEVRE			II. DEVRE	
		1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	4.Sınıf	5.Sınıf
Türkçe	Alfabe	10	-	-	-	-
	Kıraat	-	4	4	3	3
	İmla	-	2	2	2	1
	Tahrir	-	2	2	2	2
	Gramer	-	-	-	1	1
	El yazısı	-	2	2	1	1
Din Dersi		-	3	2	1	1
Hayat Bilgisi		4	4	4	-	-
Hesap Hendese		4	4	5	5	5
Tarih		-	-	-	2	2
COĞRAFYA		-	-	-	2	2
TABİAT DERSLERİ		-	-	-	2	2
Eşya Dersleri		-	-	-	-	2
YURT BİLGİSİ		-	-	-	2	1
Resim- El işi		4	4	4	2	2
Musiki		2	2	1	1	1
Cimnastik		2	2	2	2	2
Toplam		26	26	26	26	26
(Ev İdaresi)					(1)	(1)
(Dikiş)					(1)	(1)
Kaynak: Cicioğlu, 1985;96						

Köy çocuklarını köyün ihtiyaçlarına göre yetiştirmek için, şehir okulları programının esasları temel alınarak “Köy Mektepleri, Müfredat Programı” hazırlanmıştı. Eğitim programlarındaki bu değişikliğin özünü laiklik, batıya dönüş ve müspet bilimler oluşturmuştu (Gözütok, 2003). 1927 yılında hazırlanan üç sınıflı köy ilkokul programının haftalık ders dağıtım çizelgesi Tablo-3’de sunulmuştur.

Tablo-3: Üç Sınıflı Köy Mektepleri Programı Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi			
DERSLER	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf
Elifba	12	-	-
Kıraat	-	4	4
Türkçe İmla	-	3	2
Tahrir	-	2	2
Kavait Tatbikatı	-	-	1
Yazı	-	4	3
HAYAT BİLGİSİ	4	4	3
YURT BİLGİSİ	-	-	2
Hesap Hendese	4	3	3
Resim-Elişi (erkeklerle)	4	4	4
Resim, Elişi, Evişi (kızlara)	-	3	3
Toplam	24	24	24

Kaynak: Çelenk, Tertemiz ve Kalaycı, 2000.

1926 tarihli ilkokul programının en önemli özelliği ve yeniliği Toplu Tedris (toplu öğretim) uygulamasını getirmesidir. Günümüzde ilköğretimde geçerli olan ve uygulanan Toplu öğretim yöntemi eğitimde o devre göre son derece çağdaş bir anlayış ve uygulamaydı. Bu yöntemde göre ilk üç sınıfta dersler Hayat Bilgisi dersindeki üniteler etrafında toplanmış ve her dersin programı yeni ve canlı esaslara dayandırılmıştır. Toplu öğretim konusunda eğitimci Sadrettin Celal şöyle söylemektedir: “Eski programlara göre tedrisat yapılırken, çocuklara, bir günün beş saatinde muhtelif derslerde, birbiriyle hiç bağ ve ilişkisi olmayan çeşitli bilgiler ve konular veriliyordu. Mesela muallimin, Tarih dersinde çocukları son derece ilgilendiren bir konuyu açıklarken zilin çalması ile o dersi bırakıp, bir sonraki derste bir hendese ve kavâid (kurallar) dersi vermesi çok yanlıştır. Talebenin, gelecek tarih dersine kadar hararet ve heyecanı azalır, kaybolur. Oysa toplu tedris yönteminde bir konu işlenirken o alanda Tarihî, Coğrafi bilgiler verilecek, Matematik problemleri çözdürülecek, Türkçe dersi verilecektir vs. Ancak, öğrenciler münfail(pasif) bir halde kalarak böyle bir ders dinlerse, bu toplu tedris değil, toplu tahrir ve yapııştırma tedris olur. Toplu tedriste, derslerde ayrı ayrı konular işlenmeyecek, bir konu çeşitli yönleriyle işlenecek, hem de öğrenciler gözlem ve deneye yöneltileceklerdir”(Akyüz, 2009; 346–347).

1926 programının uygulanmasında bazı güçlükler yine vardı. Çünkü öğretmenler yeni programı uygulamaya hazır değillerdi (Ergün, 1997). Ayrıca, programda hedefler son derece kapalı, yetersiz, örtüşmüş bir biçimde ve şuraya buraya serpiştirilmiş bir halde idi (Arslan, 2000). Programda ilk defa denenen toplu öğretim ilkesine uygun olarak öğretmenleri yeni esaslara göre hazırlamak için Bakanlık tarafından seminerler de verilmişti (Akbaba, 2004). Buna karşın, 1926 programı uygulanmasında, bir yandan getirdiği toplu öğretim ilkesinin gereği gibi uygulanmaması ile ilgili sorunlar ile uğraşılırken diğer yandan bu sorunlar Latin alfabesinin kabul edilmesinden sonra daha da artmıştı (Cicioğlu, 1985).

3. 1936 İLKOKUL MÜFREDAT PROGRAMI

Cumhuriyet Döneminin ilk programlarından olan 1926 programında eğitim ve öğretim ilkeleri açık biçimde belirtilmemiştir. Bu ilkeler fikir parçaları hâlinde programın çeşitli yerlerine serpiştirilmiştir. 1936 İlkokul programında eğitim ve öğretimle ilgili bu fikirler taranmış çocuğun okula geldiği ilk günden başlamak üzere bütün okul hayatında göz önünde tutulması gereken ilkeler, maddeler hâlinde ve hiçbir yanlış anlama ve yoruma meydan vermeyecek biçimde tespit edilmiştir. Bu programda ulusal hayatın icap ettirdiği ilkelere özellikle yer verilmiştir.

1936 yılında yapılan program değişiklikleri öncekilere göre ayrı bir öneme sahipti. Çünkü yeni kurulan devletin yapısına uygun inkılâplar tamamlanarak yerleşmeye başlamıştı. Önceki programlarda inkılâplar henüz tamamlanmadığından, hazırlanan ilkokul programları yeni rejimin görüşlerini tam olarak yansıtmıyordu (Akbaba, 2004). İnkılâpların tamamlanması ve yerleşmeye başlaması nedeni ile hazırlanan 1936 ilkokul programları yeni rejimin görüşlerini yansıtıyordu.

3.1. 1936 Yılında Hazırlanan Programda Belirlenen Amaçlar:

“Bilimsizliği gidermek; kültür içinde her gün daha çok çocuk ve yurttaşı okutup yetiştirecek bir programı uygulamak, Kuvvetli Cumhuriyetçi, Ulusçu (Milliyetçi), Halkçı, Devletçi, Laik ve Devrimci yurttaş yetiştirmek. Çocukları zihnen, bedenen geliştirmek irasını, karakterini ulusal tarihimizin gösterdiği yüksek derecelere çıkarmak; eğitim ve öğretimde güdülen usul bilgiyi yurttaşa maddi hayatta başarı sağlayan bir cihaz haline getirmek. Eğitimi her türlü hurafeden ve

yabancı fikirlere uzak, üstün, ulusal ve yurtçu kılmak; her eğitim ve öğretim kurumunda öğrencinin teşebbüs kabiliyetini kırmamağa sevgi ve okşayışla özen göstermekle beraber onları hayatta kusurlu olmaktan korumak için ciddi bir disiplin ve düzene, içten bir ahlakî anlayışa alıştırmak. Vatandaşların Türk'ün derin tarihini bilmesine olağanüstü bir önem vermek; bu bilgi Türk'ün kapasite ve enerjisini, nefesine güven duygularını ve ulusal varlığa zarar verecek bütün akımlara karşı sarsılmaz dayanımını kutsal bir evin olduğunu benimsetmek; Türk dilinin ulusal, bir dil haline gelmesi hakkındaki ciddi çalışmalara devam etmek” (Çetin, 2003; 172).

3.2. Bu programda Coğrafya Dersinin Hedefleri:

1- Çocuklara memleketimizi ve yurttaşları tanıtmak ve sevdirmek;

2- İnsanların birbirleriyle ve coğrafi muhitleriyle karşılıklı tesirlerini, insan kümelerinin hayat şekillerini ve geçinme tarzlarını tetkik ettirerek Türk çocuklarını memleketin iktisadi kalkınmasında müessir unsur haline getirmek;

3- Dünya ve dünyanın güneş sistemindeki yeri, hareketleri ve bunun neticeleri, Dünya üzerinde olagelen coğrafya hadiseleri hakkında çocuklara bilgi kazandırmak, vatanımızla en çok temasta bulunan ve ilgisi olan memleketler üzerine biraz daha etraflı olmak üzere dünya üzerindeki başka memleketleri ve milletleri tanıtmak;

4- Çocuğu, sık sık görüp temasta bulunduğu coğrafi hadiselerin sebeplerini araştırmaya ve hadiseler arasındaki bağıllık ve ilgileri bulup çıkarmaya alıştırmak;

5- Harita fikri vermek, çocukları haritadan anlar ve istifade eder bir hale getirmek.

3.3. Yurt Bilgisi Dersinin Hedefleri ise şu şekilde belirtilmiştir.

1- Millet mefhumunu ve Türk milletinin karakterini, ululuğunu, kudretini çocuklara kavratmak, Türk milletini sevdirmek, saydırmak, Türk askerini ve Türk ordusunu sevdirmek, saydırmak, bizim için askerliğin önemini kavratmak;

2- Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet rejiminin mahiyetini, Türkiye'de nasıl kurulduğunu, bu rejimin başka rejimlere üstünlüğünü,

Türkiye'nin hayatı ve istikbali için ne kadar önemli ve zaruri bulunduğunu talebeye kavratmak ve onları Cumhuriyet rejimi için sadık ve fedakâr birer yurttaş olarak yetiştirmek;

3- Türk inkılâbının manasını, muhtelif cephelerin önemini, Türkiye'nin saadet ve refahına yaptığı ve memleketin istikbaline yapacağı tesiri talebeye kavratmak, onları Atatürk inkılâbının fedakâr birer unsuru olarak yetiştirmek;

4- Türkiye'de devlet teşkilatını çocuklara, onların seviyelerine göre anlatmak ve öğretmek;

5- Kanun mefhumunu talebeye kavratmak, kanuna ve devlet otoritelerine itaat duygusunu ve itiyadını vermek, talebeye vazife ve hak mefhumlarını kavratmak ve Türk vatandaşlarının vazifelerini ve haklarını ve bu vazifelerle hakların önemini kendilerine telkin etmek;

6- Millet ve yurt işlerine karşı, talebede son derecede alaka uyandırmak, millet ve yurt menfaatini her menfaatin üstünde tutmayı, millet ve yurda karşı canla, başla hizmet etmeği kendilerine itiyat ve ülkü haline getirmek.

1948 yılında hazırlanan Milli Eğitim Bakanlığı İlkokul Programı 1936 yılı programıyla benzer ilkeler taşımaktadır (Çetin, 2003, s.173–174).

1936 programı, 1926 programının günün ihtiyaçları doğrultusunda gözden geçirilmesiyle geliştirilmişti. 1936 programı, her şeyden önce millî bir nitelik taşımaktaydı. Programların temel felsefesini, yeni nesillere cumhuriyet rejimini benimsetmek oluşturmuştu. Programda “İlkokulun Hedefleri” başlığını taşıyan ilk bölümde “Ulusal Eğitim” ilkelerine yer verilmiş ve “İlkokul Eğitim ve Öğretim İlkeleri” üzerinde durulmuştu (Gözütok, 2003). 1936 programında, her dersin programının başında o dersin hedefleri belirtilmiş, derslerin öğretiminde öğretmen tarafından dikkate alınacak ilkeler açıklanmıştı. Ayrıca, çocukların ezbercilikten kurtarılması, gözlemler, incelemeler yaparak milli konularla ilgilenmeleri sağlanmaya çalışılmıştı (Akbaba, 2004). Programda ilkokul öğrencilerinin gelişim özelliklerine özel bir önem verilmişti. Toplu öğretim ilkeleri benimsenmekle birlikte, üçüncü sınıfın sonuna doğru, öğrencilerin olayları ve cisimleri bilimsel kurallara göre inceleme yeteneklerini arttırmak amacıyla, “hayat bilgisi” dersinin derece derece

ATATÜRK DÖNEMİ (1923–1938) İLKOKULLARDA COĞRAFYA EĞİTİMİ

gruplara ve dallara ayrılması istenmişti. Ayrıca yakın çevreden uzak çevreye ilkesi kabul edilmişti (Cicioğlu, 1985; 97). 1936 ilkokul programı haftalık ders dağıtım çizelgesi Tablo-4’de sunulmuştur.

DERSLER	I. Devre			II. Devre	
	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	4.Sınıf	5.Sınıf
Türkçe	10	7	7	6	6
Tarih	-	-	-	2	2
COĞRAFYA	-	-	-	2	2
YURT BİLGİSİ	-	-	-	2	1
TABIAT BİLGİSİ	-	-	-	3	3
Aile Bilgisi	-	-	-	2	2
HAYAT BİLGİSİ	5	6	7	-	-
Hesap-Hendese	4	4	4	4	5
Resim-İş	4	4	4	2	2
Yazı	-	2	1	1	1
Müzik	1	1	1	1	1
Jimnastik	2	2	2	1	1
Toplam	26	26	26	26	26

Kaynak: Cicioğlu, 1985;97

4. 1938 KÖY İLKOKUL MÜFREDAT PROGRAMI

Cumhuriyet hükümetleri, ilköğretim sorununu bir köy eğitim sorunu olarak ele almışlardır. Çünkü nüfusun %80’i köylerde bulunmaktadır. Dolayısıyla köy çocuğuna ilköğretimi götürmekle, ülke çocuklarından çok büyük bir kısmının ilköğretimden geçmesi sağlanmış olacaktır. Köy Okulları 22.3.1926 tarih ve 789 sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanun ile köy gündüz ve köy yatılı mektepleri olarak ilk defa ayrılır (Cicioğlu, 1985; 36).

1938 Köy Mektepleri Müfredat programına göre ise köy okullarındaki eğitimin amacı şöyle belirtilmektedir:

Madde 1: Evinde muhitinde ve bütün hayatında işine yarayacak bilgiye ve itiyatlara sahip olmasını temin etmektir.

Madde 2: Köy çocuğunun köy hayatı dâhilinde ve hayata merbut olarak, milli, medeni ve insani fikir ve hislere sahip hale getirmek, köy mualliminin en büyük mefkûresi olmalıdır (Cicioğlu, 1985; 81).

Cumhuriyetin kurulmasından 1938 yılına kadar çok fazla program değişikliği çabası göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra, köy nüfusunun fazla oluşunun da etkisiyle, kent ve köy okulları için farklı program geliştirme çabası olduğu anlaşılmaktadır. Ancak geliştirilen programlar modern program geliştirme sürecinden uzak, öğretmene rehber olmayı amaçlayan programlar olup, daha çok kılavuz ya da kaynak niteliğinde kaldığı gözlenmektedir.

1939 yılında ilk kez toplanan I. Millî Eğitim Şûrası kararlarıyla, köylerdeki eğitimin kalitesini arttırmak ve köy ile kent çocuklarını eşit hale getirmek amacıyla üç sınıflı ve tek öğretmenli köy okulları beş yıla çıkarılmış ve 1939–1940 öğretim yılında, hazırlanan “Köy Okulları Program Projesi” uygulanmaya başlanmıştı (Cicioğlu, 1985). Köy hayatına ilişkin uygulamalı derslerin yer aldığı programda, uygulamalı dersler için etkinlikler de belirtilmişti. Programda yer alan Türkçe, Aritmetik, Geometri, Tarih, Coğrafya, Yurt bilgisi ve Resim derslerinin içerikleri kent ilkokullarıyla benzer hazırlanmıştı. Buna karşın Hayat Bilgisi, Tabiat Bilgisi, İş ve Ziraat derslerinin içerikleri köydeki yaşama uygun hazırlanmıştı (Gözütok, 2003). Programın genel hedefleri belirlenmiş, ancak özel hedefleri belirlenmemiş, program dersler ve konularının dağılımından oluşmuştu. Genel hedefler, eğitim ve öğretim ilkeleri ve yöntem ve teknikler 1936 programı ile ilişkilendirilmişti (Çelenk, Tertemiz ve Kalaycı, 2000).

SONUÇ

İnsanların Coğrafya öğrenme ihtiyacı dünyaya geldiği andan itibaren başlamaktadır. İnsan doğar doğmaz çevresindeki olayları incelemeye ve anlamaya başlar. Böylece Coğrafya eğitiminin ilk basamağına adım atmış olur. İleriki yıllarda ise ülkesine faydalı bir vatandaş olma isteğiyle bu devam eder. Bu da ilköğretimde Coğrafya eğitiminin önemini açıkça ortaya koymaktadır.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Yeni Türkiye Cumhuriyeti’ndeki tüm eğitim kurumları, Cumhuriyet vatandaşlarını yetiştirme ortak hedefine ulaştırılmış, birbirine zıt görüşlü farklı insan tiplerinin ortaya

çıkmasının ve toplumsal çatışmanın önüne geçilmesi amaçlanmıştır. 1924 ve 1926 İlk Mektepler Müfredat Programlarındaki değişikliklerle Cumhuriyet vatandaşının sahip olması gereken bilgi, beceri ve değerlerin çerçevesi çizilmiştir

Cumhuriyet Dönemi sürecinde İlköğretimde Coğrafya Eğitimini gözlemlediğimizde, Cumhuriyet döneminden itibaren öğretim programlarında yer alan Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin başta hedefi “*makbul vatandaş*”ın inşası ve yurtseverliğin telkini olmuştur (Üstel, 2005; 20).

İlk kez 1869 yılında Saffet Paşa'nın Maarif Nazırlığı döneminde okutulmaya başlanan hayat bilgisi dersi, Cumhuriyet Dönemi müfredatlarının tamamında da varlığını korumuştur (Kodaman, 1991). 1924 ilkokul Müfredatında Coğrafya dersleri 3. sınıflarda haftalık 1 saat, 4. sınıflarda ve 5. sınıflarda haftalık 2 saat olarak okutulmaktaydı. 1926 İlkokul Müfredatında ise, Coğrafya dersleri üçüncü sınıflarda kaldırılarak 4. ve 5. sınıflarda haftalık 2'şer saat olarak okutulmaya devam etti. Bunun yanı sıra Yurt Bilgisi 4. sınıflarda haftalık 2 saat, 5. sınıflarda da haftalık 1 saat olarak okutulmaya başlandı. Ayrıca Hayat Bilgisi dersi 1. , 2. ve 3. sınıflarda haftalık 4'er saat olarak okutulmaya başlanmıştı. 1936 yılı İlkokul Müfredat Programında ise Coğrafya dersleri yine 4. ve 5. sınıflarda haftalık 2'şer saat, Yurt Bilgisi yine 4. ve 5. sınıflarda haftalık 2'şer saat okutulmaktaydı. Buna karşın Hayat Bilgisi ders saatleri artırılarak 1. sınıflarda 5 saat, 2. sınıflarda 6 saat, 3. sınıflarda 7 saat olarak okutulmaya başlandı.

1926 Hayat Bilgisi müfredatında yer alan bazı konu başlıkları incelendiğinde; Dershanede, okulda ve okul dışındaki davranışlarımız, evimiz, okulla ev arasında gidilen yön ve karşılaşılan öğeler, vücudumuz ve temizlik, çiftçilik ve tarlada geçen zaman. Mevsimler, bağ, bahçe, marangoz ve demirci dükkânlarını ziyaret, kışlık giyeceklerimiz, kış eğlenceleri, hükümet teşkilatı, posta, telgraf, sağlık örgütü, başlıca hastalıklar, okul bahçesinde tarımsal deneyim, ormanlar (Kültür Bakanlığı Dergisi, 1937). Ders konuları incelendiğinde Hayat Bilgisi konuları içinde coğrafya konularının da ele alındığı görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde Atatürk Dönemi Eğitim politikalarının temelinde Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Halkçı, Devletçi, laik ve devrimci yurttaşlar yetiştirmek temel hedeftir. Bu doğrultuda Hayat Bilgisi derslerine ağırlık verilmiş, bu sayede yakın çevreyi tanıyan, yurttaşlık görev ve sorumluluklarını benimseyen, ekonomik yaşama fikri ve yetenekleri gelişmiş bireyler elde edilmesi amaçlanmıştır. Dolayısıyla Hayat Bilgisi dersleri temel coğrafya konularını da içeren ve çok çeşitli konulardan oluşmuş temel ders olarak önem kazanmıştır. Hayat bilgisi ders saatleri 1926, 1936 İlkokul Müfredat Programlarında sürekli artış göstermiştir.

Coğrafya konuları hayat bilgisi dersleri içeriğinden ayrı düşünülmemiştir.

Coğrafya dersleri bu anlamda önemini yitirmiş ve ders saatlerinde düşüşler kaydedilmiştir. Coğrafya ders saatleri 1924 Müfredat programında haftalık toplam 5 saat iken 1926 ve 1936 İlkokul müfredat programlarında haftalık 1 saat azaltılarak, 4 saat olarak okutulmuştur.

KAYNAKLAR

- Akbaba, T., (2004), “*Cumhuriyet Döneminde Program Geliştirme Çalışmaları*”, Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, sayı:5, s.54-55.
- Akyüz, Y., (2009), *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000-M.S. 2009)*, 14. Baskı, Pegem Akademi Yayıncılık, Baskı Cantekin Matbaası, Ankara.
- Ardel, A., (1973), *Cumhuriyet'in 50. Yılında Türkiye'nin Beşeri ve İktisadi Coğrafyasına Bir Bakış*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ayrı Basım, Ankara.
- Arslan, M., (2000), *Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Programları ve Belli Başlı Özellikleri*. M.E.B. Milli Eğitim Dergisi, Sayı:146, Ankara.
- Binbaşoğlu, C., (1995), *Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. İstanbul.
- Binbaşoğlu, C., (2009). *Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi*, Anı Yayıncılık, Ankara.

- Cicioğlu, H., (1985), Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim (Tarihi Gelişimi), 2. Baskı, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No:140, A.Ü. Basımevi, Ankara.
- Ciritli, H. H., (1983), İlköğretim. Cumhuriyet Döneminde Eğitim. MEB Yayını. İstanbul.
- Çaycı, A., (2002), Gazi Mustafa Kemal Atatürk Milli Bağımsızlık Ve Çağdaşlaşma Önderi (Hayatı ve Eseri), Ankara.
- Çelenk S., Tertemiz N. Kalaycı N., (2000), İlköğretim Programları ve Gelişmeler: Program Geliştirme İlke ve Teknikleri Açısından Değerlendirilmesi, TAZEBAY, A. (Edit.), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Çetin, K., (2003), “*Türk Eğitim Tarihinde Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgilerin Tarihsel Süreci*”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:2, Sayı:1-2, s.163-185, Erzurum.
- Çoban, A., (2001), “*Atatürkçü Düşüncede Eğitim Sistemi ve Boyutları*”, M.E.B. Milli Eğitim Dergisi, sayı:149, Ankara.
- Darkot, B., (1951), “*Türkiye Coğrafyasının Kuruluşuna Bir Bakış*”, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, Sayı:1, s.59-62, İstanbul.
- Doğanay, A., (2002), Sosyal Bilgiler Öğretimi. Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi, Editörler, (Cemil Öztürk, Dursun Dilek), Pegem Yayıncılık, Ankara.
- Ergin, O., (1977), Türk Maarif Tarihi, (5 CİLT), Eser Matbaası, İstanbul.
- Ergün, M., (1997), Atatürk Devri Türk Eğitimi, (I. Baskı Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları No:325, Ankara 1982), 2. Baskı, Ocak Yayınları, Ankara.
- Ergün, M., (1998), “*Cumhuriyet Eğitiminin Genel Değerlendirmesi*”, M.E.B. Milli Eğitim Dergisi, Sayı:139, s.10 – 12, Ankara.
- Gözütok, D., (Güz 2003), “*Türkiye’de Program Geliştirme Çalışmaları*. M.E.B. Milli Eğitim Dergisi, Sayı:160, s.44-64, Ankara.
- Kodaman, B.,(1991), Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi, 2. Baskı, Nüve Matbaası, Ankara.

- Kodamanoğlu, M. N.,(1963), *Türkiye’de Eğitim: 1923-1960*, Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Enstitüsü, Ankara.
- Kültür Bakanlığı Dergisi.,(1937), “*Yeni İlkokul Müfredat Programı*”, Sayı, 20-1 (Son kanun), s: 161-167, Ankara.
- İlk Mekteplerin Müfredat Programı (1926). Birinci Tab, Milli Matbaa, İstanbul.
- Özey, R., (1996), *Osmanlı Döneminden Bugüne Coğrafya*, 21. Yüzyıla Doğru Türkiye, III. Coğrafya Sempozyumu, 15–19 Nisan 1996, Ankara.
- Sakaođlu, N., (1992), *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, 1. Basım, Cep Üniversitesi 71, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Türer, A., (1998), “*Osmanlı Devletinden Türkiye Cumhuriyetine İlköğretim Düşüncesi*”. Eğitimde yansımalar IV, Cumhuriyetin 75. Yılında İlköğretim: 1. Ulusal Sempozyumu, 27-28 Kasım 1998, Ankara.
- Üstel, F., (2005), *Makbul Vatandaşın Peşinde: II. Meşrutiyetten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*, İletişim Yayınları, İstanbul.